

*Безбородова Олена Леонідівна,
здобувач кафедри соціальної та гуманітарної політики,
ХарPI НАДУ, м. Харків
ORCID 0000-0002-9639-271X*

УДК 351:305

doi: 10.34213/db.20.02.02

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано специфіку класифікації механізмів гендерної політики в Україні. Досліджено концептуальні підходи до сутності організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні, інституційний та функціонально-структурні підходи до організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні. Розглянуто організаційно-правовий механізм гендерної політики в Україні та запропоновано власне його визначення. Окреслено проблеми та питання подальших наукових досліджень.

Ключові слова: організаційно-правовий механізм; гендерна політика; інституційний підхід; функціонально-структурний підхід.

Постановка проблеми. Адміністративна реформа та децентралізація державного управління обумовлюють трансформацію організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні. Невідповідність його змістовного наповнення сучасним вимогам і викликам знижує ефективність діяльності органів публічної влади. Водночас підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. Відтак актуальність дослідження полягає в необхідності уніфікації організаційно-правового механізму формування та реалізації гендерної політики до аналогічних структур Європейського Союзу. У свою чергу євроінтеграційний курс України, демократичне державотворення, розбудова інститутів громадянського суспільства актуалізують дослідження концептуальних підходів до організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні.

За наявності законодавчої бази реалізації гендерної політики в Україні до недавнього часу відсутня уніфікованість організаційного механізму реалізації гендерної політики на місцевому рівні: подекуди простежується дублювання повноважень органів влади. Також недостатньо уваги приділяється контролю за

виконанням відповідних нормативно-правових актів за відсутності санкцій за їх порушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях з державного управління застосовується низка підходів до визначення поняття «організаційно-правовий механізм гендерної політики».

Підґрунтям для дослідження концептуальних підходів до сутності організаційно-правового механізму гендерної політики стали наукові праці з класифікації механізмів гендерної політики (Г. Герасименко, І. Грицай, І. Даудової, І. Лазар, І. Лубко, Т. Мельник, М. Попова, А. Слатвицької та ін.) та інституційного забезпечення гендерної рівності (Л. Гонюкової, Н. Грицяк, О. Кисельової, К. Левченко, Н. Педченко, В. Сичової, Г. Фердмана та ін.). Незважаючи на наукову значущість робіт українських учених, модернізація державного управління обумовлює подальші наукові розвідки в частині концептуальних підходів до організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні.

Мета статті – дослідити концептуальні підходи до сутності організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні та запропонувати його визначення.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день ідея досягнення справедливості та рівних можливостей жінок і чоловіків є метою сталого розвитку. Вона найширше може бути втілена за допомогою організаційно-правового механізму гендерної політики. Коли сама рівноправність стає змістом, складовою всієї державної політики, то вона реалізується через створені для цього структури [5, с. 335].

В організаційно-правовому механізмі гендерної політики в Україні спостерігаються постійні зміни. Правове забезпечення гендерної політики часто акцентується на захисті матерів і дітей, а також на жіночій зайнятості. Головним концептом, в рамках якого здійснюється політика гендерної рівності в Україні, наразі залишається поліпшення виключно статусу жінок.

Українські науковці використовують декілька підходів до дослідження організаційно-правового механізму гендерної політики. Наприклад, Г. Даудова виділяє чотири механізми, через які відбувається реалізація державної гендерної політики: організаційний, правовий, економічний, політичний [5, с. 117–118]. А. Слатвицька використовує інші підстави для класифікації механізмів гендерної політики: міжнародний, регіональний, національний державний і недержавний механізми [14, с. 137].

У свою чергу Т. Мельник на підставі світового досвіду виокремлює понад п'ятнадцять форм механізмів гендерної політики, які відрізняються своєю функціональністю, зокрема: міжнародні, регіональні, національні; інституціональні, організаційні, фінансові; правові й неправові; політичні, економічні, соціальні, культурні; теологічні, психологічні, праксеологічні та ін. [11].

І. Лазар до механізмів гендерної політики відносить правові, інституційні, кадрові, фінансово-економічні, науково-інформаційні та інші. Механізми формування та реалізації гендерної політики, на її думку, формують систему, елементами якої є загальні та спеціальні механізми [7, с. 48–49].

Відповідно до інституційного підходу, організаційно правовий механізм гендерної політики можна представити як взаємозалежність і взаємозв'язок між інституційними структурами і змістом гендерної політики. В науковій літературі немає узгодженості щодо поняття та складових. Більшість науковців схиляються до тези, що організаційно-правовий механізм гендерної політики є багатокомпонентним, комплексним та багатогалузевим.

У працях, присвячених дослідженню гендерної політики, використовуються такі поняття, як «організаційно-правовий», «інституційний» метод. Ці поняття є тотожними, але дослідники механізмів забезпечення гендерної рівності частіше застосовують термін «інституційний механізм». У структурі інституційного механізму сучасні науковці виокремлюють саме систему органів державної влади. При реалізації публічної гендерної політики доцільно враховувати взаємодію органів влади та інститутів громадянського суспільства.

У своїх роботах Г. Герасименко під механізмом забезпечення гендерної рівності розуміє інституційну урядову та парламентську структуру, яка створюється з метою сприяння посиленню ролі жінок та повноцінної реалізації жіночою своїх прав. Дослідниця ототожнює державний механізм сприяння гендерній рівності в Україні з його суто інституційною складовою [1, с. 142, 150].

У свою чергу К. Левченко наголошує, що організаційно-правовий механізм гендерної політики – це сукупність органів державної влади, міжнародних, неурядових, науково-дослідних організацій, які перебувають у тісній взаємодії [9, с. 91].

О. Кисельова, досліджуючи інституційний механізм гендерної політики, зазначає, що це урядові та парламентські структури, які створюються з метою сприяння посиленню ролі жінок та повноцінній реалізації жіночою своїх прав. Їхнім основним завданням є простежити і забезпечити застосування закону, зокрема принципу недискримінації та рівності між жінками і чоловіками [6].

Водночас І. Лубко посилається саме на законодавчо закріплену систему органів, наділених повноваженнями у сфері формування гендерної політики, як складову організаційно-правового механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Автор акцентувала увагу на той факт, що для ефективного функціонування національного механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків гендерний принцип має бути інтегрованим у програми та бюджети на всіх рівнях. [10, с. 211].

Науковці визнають важливу роль громадянського суспільства у впровадженні гендерної політики, яке має створити та гарантувати середовище, в якому права людини визнаються головними й практично реалізуються. Н. Грицяк, зокрема, зазначає, що активне включення громадських організацій до суб'єктів наділених повноваженнями у сфері гендерної рівності стає реальним лише за умов формування гендерної культури суспільних відносин, побудованих на принципах гендерної демократії [4, с. 370]. У своїй монографії він підкреслює, що у сформованому в Україні організаційно-правовому

механізмі гендерної політики бракує спільних дій державних і громадських інституцій щодо забезпечення рівних прав і свобод чоловіків і жінок [3, с. 199].

Т. Мельник розширює перелік інституцій та визначає, що інституційний механізм гендерної політики в Україні – це створення органів, державних установ або окремих відділів в органах місцевого самоврядування, які формують та реалізують державну гендерну політику; сприяння створенню та діяльності недержавних організацій гендерного спрямування; взаємодія органів влади та громадянського суспільства [11].

Л. Гонюкова та Н. Педченко визначили механізм забезпечення гендерної рівності як впорядковану систему міжнародних, регіональних і національних організаційних структур державного і громадського характеру [2, с. 116].

Українськими науковцями та дослідниками все частіше використовується функціонально-структурний підхід до визначення сутності організаційно-правового механізму гендерної політики.

Так, Г. Фердман при аналізі організаційно-правового механізму державної політики підкреслює, що організаційно-правовий механізм державної політики є сукупністю управлінських ланок, що розміщені в суворій підпорядкованості й забезпечують взаємозв'язок між управлінською та керованою системами на основі комплексу прийомів і засобів юридичного впливу [15].

М. Поповим запропоновано розглядати організаційно-правовий механізм гендерної політики як систему органів державного управління, створених з метою реалізації гендерної ідеології у різних сферах суспільного життя та здійснення гендерних стратегій на основі конституційно-правових норм, прийнятих у державі, запропоновано застосовувати комплексний організаційно-правовий механізм гендерної політики, який відповідає, на його думку, європейським стандартам [12, с. 166]. У свою чергу Л. Гонюкова у своїх публікаціях стверджує, що створення механізмів забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків має відбуватися через міжсекторальну співпрацю та формування гендерно чутливого законодавства [2, с. 119].

Аналіз наукових досліджень організаційно-правового механізму гендерної політики доводить неузгодженість розробок, відсутність єдиного підходу та необхідність вироблення науково обґрунтованого комплексного підходу.

Також стає очевидним, що сучасні підходи до вирішення гендерної проблематики базується виключно на рівності чоловіків і жінок, і жодним чином не вирішує питання інших компонентів гендерної рівності. Ще у 2002 р. К. Левченко застерігала, що «гендерна політика» не є синонімом терміну «політика в інтересах рівності жінок та чоловіків». Гендерну політику слід віднести до конкретно-історичного феномену, як і інші соціальні феномени, і розглядати його потрібно саме в такому контексті [8, с. 104–105].

Окремо слід зазначити, що під час дослідження організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні майже не розділяються на механізм формування та механізм реалізації гендерної політики, що мають певні відмінності. Формуванням гендерної політики здебільшого опікуються Верховна Рада України та відповідні комітети, Кабінет Міністрів України, що формують завдання та цілі гендерної політики в Україні. При реалізації гендерної політики часто не застосовуються санкції у разі недотримання діючого законодавства; відсутні структури контролю за дотриманням виконання завдань та цілей гендерної політики тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений аналіз концептуальних підходів до дослідження організаційно-правового механізму гендерної політики в Україні надає можливість визначити, що даний механізм має конкретну структуру, дозволяє пов'язувати елементи забезпечення принципу гендерної рівності жінок і чоловіків у структурно-функціональний комплекс і надавати динамічного змісту.

Організаційно-правовий механізм гендерної політики – це сукупність органів державного управління та місцевого самоврядування, що діють у суворій підпорядкованості в системі державного управління з використанням

міжсекторальної співпраці з інститутами громадського суспільства на підставі гендерно-чутливого законодавства, з метою розв'язання гендерних суперечностей, попередження гендерної дискримінації, подолання гендерної нерівності, упровадження гендерної демократії в суспільстві.

Серед перспективних подальших розвідок у цьому напрямі слід звернути увагу на обґрунтування різниці між організаційно-правовим механізмом формування та реалізації гендерної політики.

Список використаних джерел

1. Герасименко Г. В. Гендерні аспекти соціально-економічної політики в Україні : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2004. 223 с.
2. Гонюкова Л. В., Педченко Н. С. Сучасний механізм упровадження гендерної політики в Україні. *Вісник НАДУ при Президентіві України. Серія «Соціальна і гуманітарна політика»*. Київ, 2016. № 2. С. 114–120.
3. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.
4. Грицяк Н. В. Теоретико-методологічні засади формування й реалізації державної гендерної політики в Україні : дис. ... д-ра держ. упр. Київ, 2005. 445 с.
5. Даудова Г. В. Формування та реалізація державної гендерної політики в Україні : дис. ... канд. держ. упр. Харків, 2008. 203 с.
6. Кисельова О. Інституційні механізми забезпечення гендерної рівності в Україні в контексті європейської інтеграції. *Жінки в політиці в Україні: національний рівень*. 2006. С. 144–155. URL: <https://cutt.ly/vheYhjl> (дата звернення: 02.03.2020).
7. Лазар І. Г. Вдосконалення механізмів формування та реалізації гендерної політики в Україні : дис. ... канд. держ. упр. Львів, 2007. 217 с.
8. Левченко К. Б. До визначення понять «жіноча» та «гендерна» політика. *Право і Безпека*. Київ, 2002. № 4. С. 102–105.
9. Левченко К. Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2003. 428 с.
10. Лубко І. М. Сучасні інституційні механізми забезпечення гендерної рівності в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. С. 203–212. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/2403/> (дата звернення: 18.08.2020).
11. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. *Закони зарубіжних країн з гендерної рівності* : підручник. Київ : Стінос, 2010. 440 с.
12. Попов М. П. Організаційно-правовий механізм державного управління в сфері гендерної політики : дис. ... канд. держ. управління. Одеса, 2006. 198 с.
13. Сичова В. В., Самофалова Т. О. Вплив Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на гендерну політику в Україні. *Публічне управління XXI ст.: синтез науки і практики* : матеріали XIX міжнар. наук. конгресу (Харків, 19.04.2019 р.). Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2019. С. 236–239.
14. Слатвицька А. В. Міжнародний захист економічних прав жінок : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 277 с.
15. Фердман Г. П. Механізми протидії проявам тероризму на залізничному транспорті України : автореф. дис. ... канд. держ. упр. Одеса, 2006. 201 с.

References

1. Herasymenko, H.V. (2004). Henderni aspekty sotsialno-ekonomichnoi polityky v Ukraini. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Honiukova, L.V., Pedchenko, N.S. (2016). Suchasnyj mekhanizm uprovdzhennia hendernoi polityky v Ukraini. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy. Seria «Sotsialna i humanitarna polityka», issue 2, 114–120* [in Ukrainian].
3. Hrytsaj, I.O. (2018). Mekhanizm zabezpechennia pryntsyphu hendernoi rivnosti. Kyiv: Khaj-Tek Pres [in Ukrainian].
4. Hrytsiak, N.V. (2005). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia i realizatsii derzhavnoi hendernoi polityky v Ukraini. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Daudova, H.V. (2008). Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi hendernoi polityky v Ukraini. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Kyselova, O. (2006). Instytutysijni mekhanizmy zabezpechennia hendernoi rivnosti v Ukraini v konteksti ievropejskoi intehtratsii. Zhinky v politytsi v Ukraini: natsionalnyj rivnen. URL: <https://cutt.ly/vheYhjl> [in Ukrainian].
7. Lazar, I.H. (2007). Vdoskonalennia mekhanizmiv formuvannia ta realizatsii hendernoi polityky v Ukraini. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
8. Levchenko, K.B. (2002). Do vyznachennia poniat «zhinocha» ta «henderna» polityka. *Pravo i Bezpeka, issue 4, 102–105* [in Ukrainian].
9. Levchenko, K.B. (2003). Upravlinnia protsesamy formuvannia hendernoi polityky v Ukraini (orhanizatsijno-pravovi aspekty). *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Lubko, I.M. (2020). Suchasni instytutysijni mekhanizmy zabezpechennia gendernoi rivnosti v Ukraini v konteksti ievrointehtratsijnykh protsesiv. *Aktualni problemy formuvannia hromadianskoho suspilstva ta stanovlennia pravovoi derzhav. Proceedings of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/2403> [in Ukrainian].
11. Melnyk, T.M. (2010). Tvorennia suspilstva hendernoi rivnosti: mizhnarodnyj dosvid. *Zakony zarubizhnykh krain z hendernoi rivnosti [Public Administration in Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Popov, M.P. (2006). Orhanizatsijno-pravovyj mekhanizm derzhavnoho upravlinnia v sferi hendernoi polityky. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
13. Sychova, V.V., Samofalova, T.O. (2019). Vplyv Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropejskym Soiuzom na hendernu polityku v Ukraini. *Publichne upravlinnia XXI st.: syntezy nauky i praktyky. materialy XIX mizhnarodnoho naukovoho konhresu*. Kharkiv: Vyd-vo KRI NAPA «Mahistr», issue 1, 236–239 [in Ukrainian].
14. Slatvyts'ka, A.V. (2010). Mizhnarodnyj zakhyst ekonomichnykh prav zhinok. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
15. Ferdman, H.P. (2006). Mekhanizmy protydii proiavam teroryzmu na zaliznychnomu transporti Ukrainy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

Bezborodova O. L.,

Postgraduate Student of Social and Humanitarian Policy Department,

KRI NAPA, Kharkiv

ORCID 0000-0002-9639-271X

Conceptual approaches to essence of organizational and legal mechanism of gender policy in Ukraine

Studies of conceptual approaches to the essence of the organizational and legal mechanism of gender policy acquire a special relevance in the context of the administrative reform, the European integration course of Ukraine, democratic state-formation, and building of civil society institutions.

The paper analyzes the elaborations of the Ukrainian scholars in the field of classification of gender policy mechanisms.

The application of the institutional approach has made it possible to define the mechanism for ensuring gender equality as institutional governmental and parliamentary structures which are created to promote the empowerment of women and a full realization of women's rights.

From the perspective of using the structural and functional approach, researchers regard the organizational and legal mechanism of gender policy to be a total of management units which are placed in strict subordination, providing a relationship between the management and controlled systems, based on a set of techniques and means of legal influence.

L. Honiukova, I. Hrytsai, N. Hrytsiak, T. Melnyk consider it necessary to refer civil society institutions to the components of the organizational and legal mechanism of gender policy, since the equal rights and opportunities for women and men should be ensured through multi-sector cooperation.

Based on a comprehensive approach, the following definition of the organizational and legal mechanism of gender policy can be proposed: a total of public administration bodies and local governments operating under strict subordination within the public administration system, using multi-sector cooperation with civil society institutions on the basis of gender-sensitive legislation, aimed at resolving gender conflicts, preventing gender discrimination, overcoming gender inequality, and introducing gender democracy in society.

Further scientific research should provide justification of the application of the organizational and legal mechanism to gender policy formation and implementation.

Keywords: organizational and legal mechanism of gender policy; institutional approach; structural and functional approach.

Надійшла до редколегії 20.11.2020 р.

